

Tilbrigði í færeyskri og íslenskri setningagerð

Inngangur

Í þessari grein verða borin saman nokkur tilbrigði í færeyskri og íslenskri setningagerð.¹ Efninu var safnað í rannsóknarverkefnum sem höfðu það að markmiði að afla upplýsinga um tilbrigði af þessu tagi og auka þannig þekkingu á málunum tveim og skilning á eðli tilbrigða og málbreytinga almennt. Markmið greinarinnar er að kynna þessa rannsókn fyrir lesendum og sýna dæmi um þær niðurstöður sem hún skilaði um það hvað er líkt og hvað er ólíkt í færeyskri og íslenskri setningagerð. Dæmin eru að hluta til valin með hliðsjón af því hvað hefur verið efst á baugi í umræðu um norræna setningagerð undanfarna áratugi og þau mynda því enga sérstaka heild frá setningafræðilegu sjónarmiði. Greinin er ekki heildarúttekt á þeim rannsóknum sem hér er sagt frá og ekki heldur markviss tilraun til að svara afmörkuðum, fræðilegum rannsóknarspurningum. Annar vettvangur hentar betur til slíkra skrifa.

Með „tilbrigðum í setningagerð“ er átt við setningafræðileg atriði sem eru ekki eins í máli allra eða málnotendur hafa misjafna afstöðu til — þ.e. atriði sem samrýmast máltilfinningu þeirra eða málnotkun misvel. Efninu sem hér er sagt frá var einkum safnað í tveim yfirlitskönnunum í Færeyjum, sem náðu til rúmlega 300 þátttakenda hvor, og þrem sambærilegum könnunum á Íslandi, sem náðu til rúmlega 700 þátttakenda hver.² Í þessum könnunum var lögð áhersla á að ná til fólks á ólíkum aldri og frá öllum landshlutum eða svæðum.

¹ Tveir ritrýnar og ritstjórar gerðu ágætar athugasemdir við upphaflega gerð þessarar greinar og eru þeim hér með færðar þakkir fyrir það. Reynt var að taka tillit til flestra ábendinga þótt það tækist ekki fullkomlega í öllum tilvikum.

² Efnissöfnunin fór í aðalatriðum fram á árunum 2005–2009 og verkefnið voru styrkt af Rannsóknasjóði Íslands (gegnum RANNÍS). Hér er bæði rétt og skylt að þakka samstarfsmönnum í þessum rannsóknarverkefnum, en þeir eru of margir til þess að hægt sé að telja þá alla upp. Með höfundum í verkefnisstjórn íslenska verkefnisins voru Ásta Svavarsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Jóhannes Gísli Jónsson, Sigríður Sigurjónsdóttir og Þórunn Blöndal. Í verkefnisstjórn færeyska verkefnisins voru Jóhannes Gísli Jónsson og Þórhallur Eypórsson, auk höfundar, en hann var verkefnisstjóri í báðum tilvikum. Ásgrímur Angantýsson og Halldóra Björt Ewen sáu um forkönnun á Íslandi árið 2004. Theódóra Torfadóttir og Sigrún Steingrimsdóttir skipulögðu efnissöfnun á Íslandi með verkefnisstjórn, en í Færeyjum sáu Victoria Absalonsen, Helena á Løgmansbø, Rakul Napoleonsdóttir Joensen, Petra Eliassen og Per Jacobsen um mestan hluta efnissöfnunar. Ýmsir fleiri tóku þátt í efnissöfnuninni í Færeyjum, en auk þess hafa málfræðingarnir á Fróðskaparsetrinu verið okkur innan handar, einkum Zakaris Svabo Hansen, Jógvan í Lon Jacobsen, Hjalmar P. Petersen, Eivind Weyhe, Anfinnur Johansen og Lena Reinert. Og svo

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

Hér á eftir verður fyrst sagt frá efnissöfnuninni og þeim aðferðum sem voru notaðar við hana. Síðan er sagt frá þeim tilbrigðum sem hér eru til skoðunar, afstaða málnotenda til þeirra í Færeyjum og á Íslandi borin saman og síðan endað á nokkrum lokaorðum. Tilbrigðin sem verða skoðuð má sýna með færeyskum dæmum (fræðiheiti á borð við *stílfærslu*, *langdræga afturbeygingu* o.s.frv. verða skýrð síðar og þá verða tekin frekari dæmi, bæði færeysk og íslensk):

- (1) a. orðaröð í aukasetningum (t.d. *Eg haldi, at Jens hefur aldri / aldri hefur lisið bókina*)
- b. andlagsfall (t.d. *Menningin útihýsir ekki fortíðini / fortíðina*)
- c. stílfærsla (t.d. *Konan, sum fór heim / heim fór, var systir hansara*)
- d. langdræg afturbeyging (*Hann veit, at hon elskar seg / hann*)
- e. *hjá* til að tákna eign (*Teldan hjá mær riggar ekki / Mamman hjá mær er úr Íslandi*)

Líklegt má telja að færeyskum lesendum þyki þessi tilbrigði misgóð, en það er einmitt ein af ástæðunum fyrir því að þau voru rannsökuð. Við vildum t.d. sjá hvort ólíkir dómur þátttakenda tengdust aldri þeirra. Kynslóðamunur í málfræði getur oft gefið vísbendingar um það, í hvaða átt málþróunin stefnir (sjá t.d. umræðu hjá Höskuldi Þráinssyni, Ástu Svavarsdóttur o.fl. 2013). Málþróunin í Færeyjum gæti þá m.a. sýnt hvort mál ungra Færeyinga væri ólíkara íslensku en mál þeirra eldri og málþróunin á Íslandi gæti sýnt hvort íslenskar málbreytingar stefndu í svipaða átt og færeyskar. Eins og rakið er undir lok greinarinnar eru niðurstöðurnar nokkuð ólíkar að því er einstök atriði varðar eins og sjá má af eftirfarandi upptalningu:

- Orðaröð í færeyskum aukasetningum er ekki eins ólík þeirri íslensku og stundum hefur verið haldið fram og ungir Færeyingar eru ekki marktækt ólíklegri en þeir eldri til þess að samþykkja „íslensku orðaröðina“ í aukasetningum.
- Þróun andlagsfalls (t.d. þágufalls á andlagi sagna) er ekki sú sama í íslensku og færeysku — í færeysku er þágufallið á undanhaldi en hefur stundum fundið sér afmarkað hlutverk í íslensku.
- Svonefnd stílfærsla finnst í báðum málunum, ólíkt norrænu meginlandsmálunum, en hún er kannski eitthvað takmarkaðri í færeysku en íslensku.
- Reglur um langdræga afturbeygingu eru ekki nákvæmlega þær sömu í báðum málunum. Í færeysku ber t.d. meira á sérstakri hömlu á þessari

Turið, sem kenndi mér mest um færeyskar bókmenntir og menningu. Slík þekking er menntandi fyrir málfræðinga.

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

setningagerð en í íslensku, hömlu sem annars er einkum þekkt úr fjarlægum og óskyldum málum eins og kínversku til dæmis.

- Notkun *hjá* til að tákna eign virðist fara vaxandi í íslensku og stefna í svipaða átt og í færeysku, þótt Íslendingar séu á eftir Færeyingum að þessu leyti.

Efnissöfnun og aðferðir

Sú aðferð sem mest var notuð í þessum yfirlitsrannsóknnum í Færeyjum og á Íslandi fólst í því að láta þátttakendur meta setningar sem þeir fengu á blaði. Í upphafi hverrar rannsóknar var verkefnið útskýrt fyrir þátttakendum. Færeyski skýringartextinn er birtur í viðauka (sá íslenski var sama eðlis). Þar má sjá að í skýringunum var lögð áhersla á að ekki væri um próf að ræða heldur könnun á tilbrigðum í máli, sem gætu verið mismunandi eftir aldri eða búsetu til dæmis. Í mati sínu ættu þátttakendur að miða við það sem þeir teldu sig sjálfir geta sagt, án tillits til þess hvað þeim kynni að hafa verið kennt í skóla um málnotkun eða stíl, og dómarnir ættu fyrst og fremst að miðast við talmál. Þátttakendur fengu líka nánari skýringar á því hvernig þeir áttu að meta setningarnar og síðan áttu þeir að lýsa mati sínu með því að merkja í viðeigandi reiti á eyðublaði. Hver könnun var nokkrar síður og hluti af leiðbeiningunum var endurtekinn efst á hverri síðu eins og sjá má af eftirfarandi dæmi úr færeysku könnuninni (sjá líka umræðu og lýsingu hjá Höskuldi Þráinssyni, Ásgrími Angantýssyni o.fl. 2013):

Set X í hóskandi teig:

- ja = Natúrligur setningur. Soleiðis hevði eg væl kunnað sagt.
 ? = Ivasamur setningur. Soleiðis kundi eg neyván sagt.
 nei = Onatúrligur ella ómøguligur setningur. Soleiðis kundi eg ikki sagt.

		ja	?	nei	Viðmerkingar
Y1030	<i>Marin tímir ikki við til Havnar.</i>				
	Lat hana vera eftir, um hon vil ikki koma við.				

Mynd 1: Sýnishorn úr færeyskum spurningalista.

Í Færeyjum var farið á öll helstu málsvæði eins og sýnt er á meðfylgjandi yfirliti (kortið er til upprifjunar fyrir íslenska lesendur — Norðoyggjar eru eyjarnar norðan og austan við Eysturoy):

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

	Könnun 1	Könnun 2
Streymoy	73	76
Eysturoy	98	99
Norðoyggjar	77	63
Vágur	41	36
Sandoy	19	21
Suðuroy	27	25
Alls:	335	320
	(170♀ + 165♂; 160♀ + 160♂)	

Mynd 2: Kort af Færeyjum og upplýsingar um fjölda þátttakenda á hverjum stað.

Eins og yfirlitið sýnir var skipting eftir kynjum nokkuð jöfn en nokkuð misjafnlega margir þátttakendur frá hverju svæði, enda eru þau ekki öll jafnfjöldmenn. Þó hefði verið gott að ná í fleiri þátttakendur frá Sandoy og Suðuroy.

Í íslensku könnuninum var líka reynt að ná í þátttakendur frá öllum landshlutum. Það tókst nokkuð vel eins og sjá má af yfirlitinu hér á eftir. Þar merkir K1 'fyrstu yfirlitskönnun', K2 'aðra yfirlitskönnun' o.s.frv. (sjá líka Höskuld Þráinsson, Ásgrím Angantýsson o.fl. 2013: 19 o.áfr.). Kunnugir munu sjá að hér er í aðalatriðum stuðst við gamla kjördæmaskiptingu á Íslandi (þá sem var í gildi frá 1959–1999):

	K1	K2	K3
1. Reykjavík	111	105	99
2. Reykjanes	54	50	26
3. Suðurland	111	130	125
4. Austurland	106	103	109
5. Norðurland eystra	134	135	161
6. Norðurland vestra	83	82	54
7. Vestfirðir	59	57	78
8. Vesturland	114	93	62
Alls:	772	755	714
	(konur alls 50,3%, karlar 49,7%)		

Mynd 3: Íslenska svæðaskiptingin og upplýsingar um fjölda þátttakenda á hverju svæði.

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Eins og sjá má af þessari lýsingu voru fleiri þátttakendur í þessum könnunum en algengast er um rannsóknir af þessu tagi. Kannanirnar náðu líka til mjög margra ólíkra atriða. Í næsta kafla verða gefin nokkur dæmi um það sem var rannsakað.

Yfirlit yfir nokkur tilbrigði

Orðaröð í aukasetningum

Eitt af því sem greinir íslenska setningagerð frá setningagerð norrænu meginlandsmálanna er það að í íslensku fer persónubeygða sögnin oftast á undan neitun og öðrum miðlægum atviksorðum í öllum gerðum aukasetninga en í meginlandsmálunum fer hún yfirleitt á eftir slíkum atviksorðum. Í færeysku er hvort tveggja til, en allengi hefur verið vitað að dómar færeyskra málnotenda um setningar af þessu tagi eru nokkuð mismunandi eftir því hvers konar aukasetningar er um að ræða (sjá t.d. Höskuld Þráinsson o.fl. 2012: 243–245, sbr. líka Ásgrím Angantýsson 2011, Heycock o.fl. 2010, 2012, 2013). Þegar sögnin fer á undan atviksorðinu er oft talað um V2 (e. *verb second*, þ.e. ‘sögn í öðru sæti’) en V3 ef hún fer á eftir atviksorðinu (‘sögn í þriðja sæti’). Færeysk dæmi um helstu setningagerðir sem hér skipta máli má sjá í (2), en þar er líka sýnt (með *, eins og algengt er í setningafræði) að V3-röðin er ótæk í aðalsetningunni (dæmi (2a)). Um aðrar setningagerðir verður rætt hér á eftir:

- (2) a. Jens **hefur aldri** / ***aldri hefur** lisið bókina.
(aðalsetning)
- b. Eg **haldi**, at Jens **hefur aldri** / **aldri hefur** lisið bókina.
(skýringarsetning)
- c. Eg **eri keddur av**, at Jens **hefur aldri** / **aldri hefur** lisið bókina.
(skýringarsetning)
- d. Hon spurdi, hvør **hevði aldri** / **aldri hevði** lisið bókina.
(spurnarsetning)
- e. Eg ivist í, um hon **hefur altíð** / **altíð hefur** sagt satt.
(spurnarsetning)
- f. Har voru nógv fólk, sum **hövdu ikki** / **ikki hövdu** lisið bókina.
(tilvísunarsetning)

Samsvarandi setningar eru allar fínar í íslensku með V2-röðinni (sögnin á undan atviksorðinu). Í dönsku er V2-röðin auðvitað eðlileg í aðalsetningum á borð við (2a) og kemur líka fyrir í skýringarsetningum sem líkjast (2b) en annars yfirleitt ekki. Það hefur nefnilega sýnt sig að skýringarsetningar á eftir sögnum sem merkja ‘halda’, ‘segja’ o.s.frv. (svokölluðum **brúarsögnum**, sbr. t.d. Vikner 1995: 71–72) líkjast aðalsetningum að ýmsu leyti. Þess vegna er nauðsynlegt að halda þeim sér. Hins vegar er fróðlegt að skoða hvort færeyska líkist heldur íslensku eða dönsku að því er varðar orðaröð í hinum aukasetningagerðunum. Lítum fyrst á *töflu 1*, en þar

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

eru niðurstöður úr fyrri yfirlitskönnuninni í Færeyjum bornar saman við niðurstöður sem lýst er í doktorsritgerð Ásgríms Angantýssonar (2011; N merkir hér og síðar fjölda þátttakenda í viðkomandi rannsókn):

Setningagerð	Orðaröð	Könnun 1	Ásgrímur 2011
at-setningar	sögn-atviksorð (V2)	25,8	21
sbr. (2c) hér á undan	atviksorð-sögn (V3)	79,3	98
óbeinar spurnarsetningar	sögn-atviksorð (V2)	27,4	24
sbr. (2d,e) hér á undan	atviksorð-sögn (V3)	94,5	90
tilvísunarsetningar	sögn-atviksorð (V2)	29,1	23
sbr. (2f) hér á undan	atviksorð-sögn (V3)	96,1	94

Tafla 1: Yfirlit yfir niðurstöður um orðaröðina sögn-atviksorð („íslenska röðin“, V2) og atviksorð-sögn („danska röðin“, V3) í Könnun 1 í Færeyjum (N ≈ 320) og könnun Ásgríms (2011, N = 48).

Það sem kemur helst á óvart hér er það hversu stórt hlutfall þátttakenda samþykkir V2-röðina (íslensku röðina). Einnig er vert að benda á að niðurstöðurnar úr Könnun 1 eru mjög líkar niðurstöðum Ásgríms (2011) að þessu leyti þótt þátttakendur væru ekki hinir sömu. Niðurstöður Heycock o.fl. (2010, 2012, 2013) benda líka til þess að íslenska orðaröðin í aukasetningum sé ekki eins sjaldgæf eða lítils metin í Færeyjum og stundum hefur verið haldið fram (sbr. Vikner 1995, Petersen 2000; sbr. hins vegar umræðu hjá Barnes og Weyhe 1994: 215, Ásgrími Angantýssyni 2011 (3. kafla), Höskuldi Þráinssyni o.fl. 2012: 359 o.áfr.).

En hafa Færeyingar þá svipaða tilfinningu fyrir orðaröð í aukasetningum og Íslendingar? Nei, svo er reyndar ekki, eins og sjá má af *töflu 2*. Þar er sýnt hvernig þátttakendur í færeysku og íslensku yfirlitskönnuninum mátu samsvarandi aukasetningar með íslensku orðaröðinni (V2, hér og síðar eru hæstu tölurnar í hverri línu feitletraðar til glöggvunar):

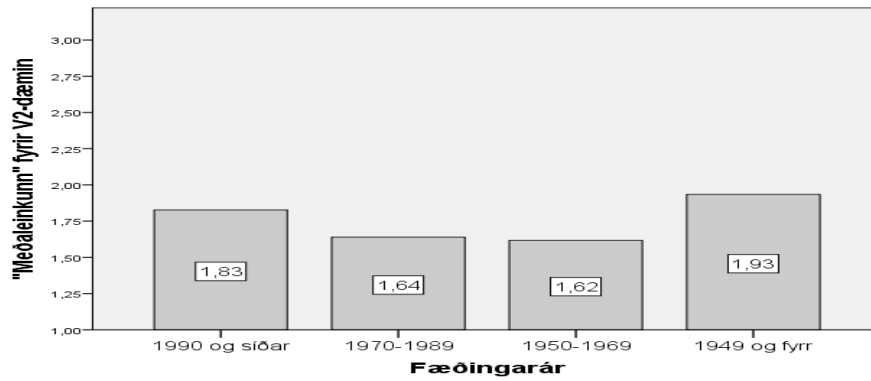
TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Teg.	Mál	Dæmi	Aldurshópar				Allir
			< 20	20–39	40–59	60+	
at-s.	Ísl.	Honum sárnaði að Kastljósið fjallaði aldrei um þær.	65,8	80,6	77,2	70,7	73,8
	Fær.	Hann er keddur av, at Jógvan hevur ongantíð lisið hana	34,1	24,3	18,2	28,4	25,8
sp.	Ísl.	Hún spurði hvort þeir hefðu alltaf verið flughræddir	82,1	90,6	93,8	88,5	88,8
	Fær.	Hann spurdi, hví Pætur hevði ikki lisið bókina	40,2	27,0	18,6	24,3	27,4
tilv.	Ísl.	Þar var alls konar matur sem henni líkaði ekki	75,0	90,6	89,7	96,2	87,5
	Fær.	Har var nógvur matur, sum hon hevði ongantíð smakkað	36,8	28,0	24,7	26,5	29,1

Tafla 2: Hlutfall (%) þátttakenda í yfirlitskönnunum sem telur röðina sögn-atviksorð (V2) eðlilegt mál í íslensku (N = 755) og í færøysku (N = 320).

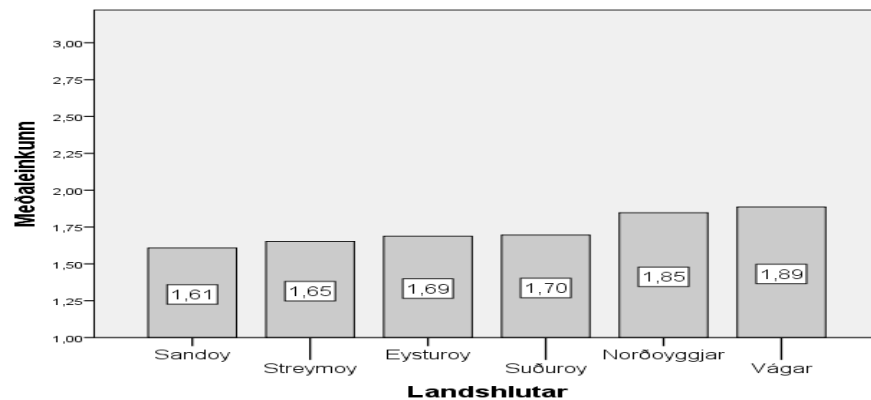
Það er mjög skýr og stöðugur munur á mati íslensku og færøysku þátttakendanna, en V2-röðin fær þó betri dóma í færøysku en búast mátti við, ekki síst hjá þeim yngri, en um það höfðu verið misvísandi hugmyndir í skrifum um færøysku eins og áður var nefnt (sbr. t.d. Vikner 1995, Petersen 2000, Höskuld Þráinsson 2001, Höskuld o.fl. 2012: 443, Bentzen o.fl. 2009, Heycock o.fl. 2010, 2012, 2013 — sbr. líka doktorsrit Ásgríms 2011). Nánari athugun sýnir að fylgni dómanna við aldur í færøysku er engin, ólíkt því sem búast hefði mátt við samkvæmt skrifum Vikners (1995) og Petersens (2000) til dæmis, og súluritið á mynd 4 sýnir það líka vel. Þar myndi „meðaleinkunnin“ 1 sýna að allir í viðkomandi aldurshópi hefðu hafnað öllum dæmunum og meðaleinkunnin 3 að þeir hefðu samþykkt þau öll:

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

Mynd 4: „Meðaleinkunn“ fyrir mat ólíkra aldurshópa á færeysku V2-dæmunum í töflu 2.

Í lokin má svo nefna að ýmsir hafa velt því fyrir sér hvort íslenska orðaröðin væri tengd einhverjum tilteknum landsvæðum í Færeyjum. Menn hafa t.d. lengi vitað að færeyski rithöfundurinn Heðin Brú notaði hana oft í skrifum sínum (sjá t.d. Höskuld Þráinsson o.fl. 2012: 360 o.áfr.) og hann var frá Sandoy. Með hliðsjón af því m.a. stakk Jonas upp á því (1996) að V2-röðin í færeyskum aukasetningum væri að einhverju leyti svæðisbundin. Eins og sjá má á mynd 5 fengu slíkar hugmyndir ekki skýran stuðning í okkar rannsóknum:

Mynd 5: Meðaleinkunnir fyrir íslensku orðaröðina í aukasetningum (V2) í einstökum landshlutum í Færeyjum.

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Þótt hér komi fram smávægilegur munur á landshlutunum er hann ekki tölfræðilega marktækur í heildina.³ Hins vegar má benda á það til gamans að tiltölulega fæstir málhafar samþykkja þessi V2-dæmi í Sandoy en flestir í Vágum. Eins og áður sagði var Heðin Brú úr Sandoy og notaði íslensku orðaröðina mikið í sínum skrifum en Hjalmar P. Petersen er úr Vágum og í þýðingu sinni á *Englum alheimsins* (*Alheimsins Einglar*) notaði hann aldrei íslensku orðaröðina með neituninni *ikki* (sjá Höskuld Þráinsson o.fl. 2012: 360). Það rímar ekki vel við þessar niðurstöður en styður þá skoðun að hér sé einstaklingsbundinn munur á ferð en ekki landshlutabundinn.

Andlagsfall

Þótt þolfall (fær. *hvønnfall*) hafi væntanlega alltaf verið algengasta andlagsfallið tóku margar sagnir þágufallsandlag (*ávirki í hvørjumfalli*) í fornu máli. Flestar þessara sagna taka þágufallsandlag í nútímaíslensku og færeysku en allmargar gera það þó ekki lengur í færeysku (eða a.m.k. varla, sbr. Höskuld o.fl. 2012: 430, Jóhannes Gísli Jónsson 2009; stjarnan * táknar eins og áður ótækt form):

- (3) a. Hún kastaði / sparkaði / varpaði **boltanum** (þgf.) / ***boltann** (þf.). (ísl.)
b. Hon kastaði / varpaði / sparkaði ***bóltinum** (þgf.) / **bóltin** (þf.). (fær.)

Síðan eru til sagnir sem sumir nota yfirleitt með þolfallsandlagi í íslensku en aðrir gjarna með þágufallsandlagi, a.m.k. í tiltekinni merkingu, svo sem *faxa*, *framlengja*, *negla* (*bolta*), *rústa* (sjá t.d. Höskuld Þráinsson, Þórhall Eyþórsson o.fl. 2014). Svipaðan breytileika má líka finna í færeysku, t.d. með sögnunum *floyta*, *lyfta*, *lætta*, *reiggja*, *tarna*, *vika* (sbr. Henriksen 2000: 66, Höskuld o.fl. 2012: 260). Þótt breytileiki af þessu tagi geti lifað allengi í málum má telja líklegt að annað fallið sigri að lokum, a.m.k. þar sem merkingarmunur styður ekki augljóslega við tilbrigðin (þ.e. ef föllin tengjast ekki ólíkri merkingu). Hvort þeirra það er fer eftir því hvort formlegar eða merkingarlegar reglur vega þyngra: Þolfall er almennt hið hlutlausu eða sjálfgefna andlagsfall, þágufallið er undantekning en getur þó stuðst við ákveðna merkingarlega reglu eða tilhneigingu. Af því að þágufallið er ekki lengur notað í færeysku með sögnum eins og þeim sem eru nefndar í (3) mátti kannski búast við því að það væri á undanhaldi með þeim sögnum sem sumir nota með þolfalli en aðrir þágufalli. Þátttakendur í færeysku könnununum voru því beðnir að velja á milli þolfalls og þágufalls í eftirfarandi dæmum:

³ Samanburður meðaltalanna gefur eftirfarandi niðurstöður með F-prófi (ANOVA): $F_{(5, 302)} = 1,681$, $p = 0,139$, en p-gildið þyrfti að vera 0,05 eða lægra til að munurinn teldist tölfræðilega marktækur eins og nánar er skýrt síðar.

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

- (4) a. *Börnini spældu á sandinum.*
Tey **kastaðu steinum / steinar** og stuttleikaðu sær.
- b. *Rekamaðurin royndi at seta tunnuna á land.*
Hann meгнаði ikki at **lyfta henni / hana**.
- c. *Lærarinnan kom ov seint.*
Kavin **tarnaði henni / hana**.
- d. *Eg dugi ikki at svara spurningunum.*
Vónandi kann onkur **leiðbeina mær / meg**.
- e. *Nógv er hent á dagstovnaðkinum seinastu árinu.*
Menningin **útihýsir** ikki **fortíðini / fortíðina**.
- f. *Fólkini vóru sera ónøgd og fóru í verkfall.*
Tey **steðgaðu bilinum / bilin** uttanfyri flakavirkið.
- g. *Víkingurin var ógvísligur.*
Hann **reiggjaði øksini / øksina** upp um høvdið.

Þessar sagnir eru reyndar ekki allar af sama merkingarflokki. T.d. er *leiðbeina* greinilega merkingarskyld *hjálpa* og því mátti ætla að þágufallið væri e.t.v. nokkuð sterkt þar. Sagnir af þeim merkingarflokki taka nefnilega gjarna þágufall, ekki bara í íslensku og færeysku heldur líka þýsku til dæmis. Fyrirfram mátti því búast við einhverjum mun á milli sagnanna, enda varð sú raunin eins og sjá má af *töflu 3*, en þar er sögnin *kasta* höfð með til samanburðar. Eins og sýnt var í (3) hér framar hefur þolfall alveg tekið við af hinu forna þágufalli hjá þeirri sögn í færeysku:

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Dæmi	þgf/þf		Aldurshópar				r	p	N
			< 20	20–39	40–59	60+			
a.	Tey kastaðu steinum / steinar og stuttleikaðu sær.	steinum steinar	þgf. þf.	1,2 97,7	1,4 98,6	1,0 99,0	1,4 98,6	.029 .598	328
b.	Hann megnaði ikki at lyfta henni / hana.	henni hana	þgf. þf.	1,2 97,7	5,3 89,3	24,5 65,3	12,9 71,4	-.294 .000	329
c.	Kavin tarnaði henni / hana.	henni hana	þgf. þf.	82,1 14,3	92,0 6,7	98,0 1,0	97,1 1,4	-.220 .000	327
d.	Vónandi kann onkur leiðbeina mær / meg.	mær meg	þgf. þf.	32,6 61,6	20,0 70,7	26,5 67,3	9,0 79,1	.127 .021	326
e.	Menningin útihýsir ikki fortíðini / fortíðina.	fortíðini fortíðina	þgf. þf.	40,0 50,6	69,3 25,3	59,8 36,1	46,3 44,8	-.035 .525	324
f.	Tey steðgaðu bilinum / bilin uttanfyri flakavirkið.	bilinum bilin	þgf. þf.	88,4 7,0	92,0 4,0	93,9 2,0	92,5 6,0	-.061 .268	326
g.	Hann reiggjaði øksini / øksina upp um hövdið.	øksini øksina	þgf. þf.	11,6 84,9	10,7 82,7	13,4 80,4	16,4 73,1	-.095 .089	325

Tafla 3: Val þátttakenda á þágufalli og þolfalli með nokkrum sögnum í færeysku.

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

Hér veur fyrst athygli að sögnin *lyfta* er komin í alveg sama flokk og *kasta* hjá yngsta aldurshópnum, þ.e. sá hópur velur nær eingöngu þolfall með henni. Hjá eldri aldurshópnum eru hins vegar nokkrir sem ennþá velja þágufall með þessari sögn og munurinn á aldurshópnum er mjög vel marktækur frá tölfræðilegu sjónarmiði ($p < 0,001$). Sögnin *tarna* virðist líka vera á leiðinni í sama flokk hjá þeim yngstu þótt reyndar hafi aðeins rúm 14% þeirra valið þolfall með henni. Þar er fylgnin við aldur því heldur minni (r -gildið er $-0,220$ á móti $-0,294$) en samt tölfræðilega marktæk á sama hátt.⁴ Fyrir sögnina *leiðbeina* er þróunin hins vegar í öfuga átt: Þar velur yngsta kynslóðin oftast þágufall en hinar. Fylgnin við aldur er að vísu lítil ($r = 0,127$ á kvarða Spearman) en hún nær því að vera tölfræðilega marktæk við $p < 0,05$ markið (p er hér $0,021$).⁵ Í öðrum tilvikum eru tengslin við aldur ekki tölfræðilega marktæk.

Niðurstaðan er því sú að í sumum tilvikum sé þágufallið á undanhaldi og þolfallið í sókn í færeysku, þ.e. hjá sögnum eins og *lyfta* og *tarna* (sem eru kannski merkingarlega skyldastar *kasta*, ef hin sjaldgæfa sögn *reiggja* er ekki talin með). Þágufallið stendur hins vegar sterkar og sækir jafnvel í sig veðrið ef andlagið er einhvers konar viðtakandi eða þiggjandi (eins og með *leiðbeina*, sem er merkingarlega skyld *hjálpa*).

Nú getum við skoðað íslensku tölurnar í *töflu 4* til samanburðar. Hún sýnir jákvætt mat ólíkra aldurshópa á fjórum sögnum sem eru nýlegar í málinu eða notaðar í nýrri merkingu í dæmunum sem voru til skoðunar:

⁴ Hér er ekki rúm fyrir ítarlegar útskýringar á tölfræðilegum hugtökum. Þau hugtök sem hér eru einkum notuð eru marktæknivörðinn p og fylgnistuðullinn r . Gildið fyrir p á að sýna hvort tiltekinn munur eða ákveðin fylgni sé tölfræðilega marktæk. Ef p -gildið fyrir ákveðna fylgni er $0,5$ merkir það að það eru 50% líkur til að fylgnin sé tilviljun og það er augljóslega ekki marktæk fylgni. Sé p -gildið $0,05$ merkir það að einungis 5% líkur eru til þess að fylgnin sé tilviljun og það telja tölfræðingar jafnan marktæka fylgni. Sé p -gildið minna en $0,001$ merkir það á sama hátt að minna en 1% líkur eru á því að um tilviljun sé að ræða og það þykir auðvitað mjög gott. — Táknid r á hér jafnan við fylgnistuðul Spearman, en hann getur legið á bilinu -1 til $+1$. Þar merkir 0 alls enga fylgni en ± 1 er hámarksfylgni (hvort hún er jákvæð eða neikvæð skiptir ekki máli í sjálfu sér — hér er fylgnin neikvæð af því að það eru tengsl á milli lægra gildis fyrir aldursflokk og hærra gildis fyrir val á falli því val á þágufalli var kóðað sem 1 og val á þolfalli sem 3). Segja má að fylgni sem er $\pm 0,1$ sé veik, fylgni sem nær $\pm 0,3$ sé meðalsterk og fylgni sem nær $\pm 0,5$ sé sterk (sjá t.d. Field 2005: 32). Ef fylgni er t.d. $0,3$ er sagt að hún útskýri aðeins 9% af breytileikanum ($0,3 \times 0,3 = 0,09$), sé hún $0,5$ er sagt að hún útskýri 25% af breytileikanum ($0,5 \times 0,5 = 0,25$) o.s.frv. En fylgni segir í sjálfu sér ekkert til um orsakasamband.

⁵ Yfirlesari bendir á að sögnin *leiðbeina* muni vera sjaldgæf í færeysku og í slíkum tilvikum kunnir leiðbeiningar skólans um fallanotkun að hafa meiri áhrif en máltilfinning og það geti skýrt tiltölulega hátt hlutfall þágufalls með þessari sögn. Bráðabirgðaleit með *Google* sýnir að notkunin er á ýmsa vegu: *leiðbeina + meg* (4) vs. *mær* (2, bæði þágufallsdæmin frá íslenskum málfræðingi); *teg* (9) vs. *tær* (9, átt er við 2.pers.); *teir* (1), *tey* (5) vs. *teimum* (4).

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Dæmi	Aldurshópar				r	p	N
	9. b.	20–25	40–45	65–70			
a. Fólk þarf sjaldan að faxa eyðublöðum lengur.	37,4	23,9	17,5	14,6	.249	.000	747
b. Sóknarmaðurinn negldi boltanum í netið.	87,2	88,1	66,0	42,7	.371	.000	748
c. Skagamenn rústuðu þeim í fyrstu umferð.	93,4	97,5	79,4	47,1	.410	.000	749
d. Gísli vill samt framlengja leigusamningnum .	65,3	65,5	64,4	45,6	.160	.000	753

Tafla 4: **Jákvætt mat** íslenskra þátttakenda á þágufallsandlagi með nokkrum sögnum sem líka geta tekið þolfallsandlag.

Hér virðist þágufallið alls staðar vera í sókn því það fær betri dóma hjá yngri aldurshópunum tveim. Fylgni dómanna við aldur er alls staðar mjög vel marktæk frá tölfraðilegu sjónarmiði þótt hún sé reyndar veik í síðasta dæminu ($r = 0,160$).⁶ Það er í ágætu samræmi við niðurstöður þeirra sem hafa skoðað þágufall á andlagi í íslensku nútímamáli og tengsl þess við merkingarhlutverk andlagsins (sjá t.d. Jóhönnu Barðdal 2001, Joan Maling 2002 og Jóhannes Gísli Jónsson 2005). Samanburður við færeysku sýnir að samsvarandi tilhneigingar til að alhæfa þágufallið gætir ekki þar. Í *töflu 3* var það aðeins með sögninni *leiðbeina* sem marktækt fleiri úr yngri aldurshópunum völdu þágufallið. Annars var þolfallið frekar í sókn ef nokkuð var, einkum með *tarna* og *lyfta*.

Stílfærsla

Með **stílfærslu** (e. *stylistic fronting*) er átt við það þegar einhver liður er færður fremst í setningu þar sem frumlag (*grundliður*) er ekki á sínum stað (þ.e. þar sem væri „frumlagseyða“). Bandaríski málfræðingurinn Joan Maling var fyrst til að vekja fræðilega athygli á þessari setningagerð (1980), Jóhannes Gísli Jónsson gerði tilraun til að skýra hana á formlegan hátt (1991) og síðan hafa fjölmargir málfræðingar spreytt sig á að gera grein fyrir henni. Hér er hvorki rúm né ástæða til að rekja þær greiningar en skýringardæmi úr færeysku og íslensku má sjá í (5)–(6). Þar sýnir a-gerðin venjulega orðaröð með eyðu fyrir frumlagið en b-gerðin stílfærslu. Í þessum dæmum táknar __ annars vegar frumlagseyðuna en hins vegar „tæmda plássið“ sem hinn færði liður skilur eftir sig í stílfærslugerðinni:

- (5) a. Honum mætti standa á sama
[hvað __ væri sagt um hann]. (frumlagseyða)

⁶ Veik fylgni getur vel verið tölfraðilega marktæk þegar þátttakendur eru eins margir og hér, en því veikari sem fylgnin er því fleiri þátttakendur þarf til þess að hún mælist marktæk.

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

- b. Honum mætti standa á sama
[hvað **sagt** væri __ um hann]. (stílfærsla)
- (6) a. Konan [sum __ fór heim] var systir hansara. (frumlagseyða)
b. Konan [sum **heim** fór __] var systir hansara. (stílfærsla)

Stílfærsla er eitt af því sem greinir íslensku og færeysku frá norrænu meginlandsmálunum því hún er almennt ótæk í dönsku, norsku og sænsku nútímamáli (sjá t.d. Holmberg og Platzack 1995: 115 o.áfr.). Það er ein af ástæðum þess að málfræðingum hefur þótt þetta forvitnileg setningagerð. Mun meira hefur verið fjallað um stílfærslu í íslensku en færeysku og því er fróðlegt að vita hvort sömu eða svipaðar reglur gilda um hana í málunum tveim (sjá líka umræðu hjá Ásgrími Angantýssyni 2011, 5. kafla, og einnig hjá Höskuldi o.fl. 2012: 298). Í því skyni má bera saman mat á íslensku setningunum í (7) og þeim færeysku í (8):

- (7) a. *Það vissi enginn hve miklu hafði verið stolið.*
Allir vissu þó að **stolið** hafði verið __ skjávörpum.
b. *Sigrún vildi helst ekki bjóða sig fram.*
Hún spurði hvort **rætt** hefði verið __ við Helgu.
c. *Talsvert hefur verið deilt um hjúskaparfrumvarpið.*
Það er frumvarp sem **lagt** hefur verið __ fram á Alþingi.
d. *Við höfum lent í ýmsum erfiðleikum.*
Þetta er eitt af þeim vandamálum sem **upp** hafa komið __.
- (8) a. *Studentarnir fingu sumarfrí í gjár.*
Skúlastjórinn helt talu fyri teimum, sum **liðug** voru __ við skúlan.
b. *Olga hefur ekki vaskað sær í fleiri dagar.*
Hon fer ekki í baðikarið, um **har** hava verið mýs __.
c. *Fjórða barnið er á veg hjá Róa og Poul.*
Tey vilja keypa ein bil, sum **vælegnaður** er __ til eina barnafamilju.
d. *Kokkurinn hevði ikki gjørt nóg mikið av mati.*
Øll, sum **einki** høvdu __ etið, voru svong.⁷
e. *Kommunuval var í Føroyum í gjár.*
Tillukku til øll, sum **vald** vórðu __.
f. *Samráðingar verða í annaðkvöld.*
Lønarhækking er tað, sum **ovast** er __ á breddanum.
g. *Eg fari til Prag í Kekkia í næstu viku.*
Kennir tú onkran, sum **verið** hefur __ í Kekkia?

⁷ Eða: *høvdu etið __* (fer eftir því hvort miðað er við *høvdu einki etið* eða *høvdu etið einki*).

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Jákvætt mat á íslensku setningunum er sýnt í *töflu 5*:

Dæmi	Aldurshópar				r	p	N
	9. b.	20–25	40–45	65–70			
a. Allir vissu þó að stolið hafði verið skjávörpum.	42,3	32,8	33,9	51,8	-.038	.318	710
b. Hún spurði hvort rætt hefði verið við Helgu.	58,0	82,7	90,5	84,8	-.262	.000	712
c. Það er frumvarp sem lagt hefur verið fram á Alþingi. Þetta er eitt af þeim	65,0	91,1	95,2	92,1	-.286	.000	712
d. vandamálum sem upp hafa komið.	59,0	76,5	92,2	89,7	-.305	.000	711

Tafla 5: Jákvætt mat á íslenskum dæmum með stílfærslu í aukasetningum með frumlagseyðu.

Hér fær fyrsta setningin svipaða dóma hjá öllum aldurshópum en í öðrum tilvikum er yngsti aldurshópurinn yfirleitt heldur neikvæðari en hinir og fylgni dómanna við aldur mjög vel marktæk. Samsvarandi yfirlit fyrir færeysku dæmin er gefið í *töflu 6*:

Dæmi	Aldurshópar				r	p	N
	< 20	20–39	40–59	60+			
a. Skúlastjórin helt talu fyri teimum, sum liðug voru við skúlan.	54,7	52,0	55,6	59,4	-.047	.400	329
b. Hon fer ekki í baðikarið, um har hava verið mýs. Tey vilja keypa ein bil,	48,3	52,0	46,4	42,0	.068	.218	328
c. sum vælegnaður er til eina barnafamilju.	34,9	21,3	24,7	45,7	-.045	.412	328
d. Øll, sum einki hövdu etið, voru svong.	73,6	74,7	68,7	64,2	.072	.193	328
e. Tillukku til øll, sum vald vórðu.	50,6	55,4	45,9	59,7	-.032	.569	326
f. Lønarhækking er tað, sum ovast er á breddanum.	34,9	54,2	52,0	73,5	-.237	.000	324
g. Kennir tú onkran, sum verið hefur í Kekkia?	47,7	39,2	28,6	42,9	.027	.630	328

Tafla 6: Jákvætt mat á færeyskum dæmum með stílfærslu í aukasetningum.

Hér er hvergi marktækur munur á mati aldurshópanna nema í f-dæminu. Það er þó ekki víst að stílfærslan sjálf hafi haft þessi áhrif á dóma þeirra yngstu. Það er eins

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

Líklegt að þeim hafi þótt hið tiltölulega formlega orðalag *ovast á breddanum* eitthvað óeðlilegt eða formlegt (þátttakendur áttu að miða við talmál, eins og áður kom fram). Aðalmunurinn á mati Íslendinga og Færeyinga er samt kannski jákvæðara mat eldri Íslendinga: Fyrir yngsta hópinn er meðalhluftfall jákvæðra svara 56% hjá íslensku þátttakendunum en 49% hjá þeim færeysku. Það er líttill munur. Aftur á móti er meðalhluftfall jákvæðra svara fyrir elsta hópinn **80%** hjá íslensku þátttakendunum en **55%** hjá þeim færeysku. Miðað við það má segja að stílfærsla sé – eða hafi verið – meira einkennandi fyrir íslensku en færeysku.⁸

Langdræg afturbeyging

Í íslensku og færeysku er hægt að hafa afturbeygð fornöfn inni í aukasetningum af ákveðnu tagi þótt **undanfarinn** (e. *antecedent*) sé fyrir utan aukasetninguna. Þetta á einkum við um svonefndar skýringarsetningar sem fylgja sögnum eins og *segja*, *halda* o.s.frv. Þetta gengur hins vegar ekki í dönsku til dæmis (sbr. t.d. Barnes 1986, Höskuld o.fl. 2012: 331 o.áfr., Höskuld Þráinsson 2005: 67 o.áfr.). Þessu má lýsa með eftirfarandi dæmum, en þar táknar feitletrunin að miðað sé við þá túlkun að feitletraða fornafnið eigi að vísa í feitletraða undanfarann:

- (9) a. **Marie** siger [at du elsker ***sig / hende**] (dan)
b. **Maria** sigur [at tú elskar **seg / hana**] (fær)
c. **María** segir [að þú elskir **sig / hana**] (ísl)

Eins og danska a-dæmið sýnir kemur afturbeygða fornafnið *sig* ekki til greina í þessu samhengi, aðeins persónufornafnið *hende*. Hins vegar geta a.m.k. sumir valið á milli afturbeygðs fornafns og persónufornafns í setningum af þessu tagi í færeysku og íslensku, eins og b- og c-dæmið á að sýna. Það eru þá „tilbrigði“. Fram til þessa hefur yfirleitt verið talið að líttill eða enginn munur væri á íslensku og færeysku að þessu leyti, en nýlegar rannsóknir benda til að málið sé ekki alveg svona einfalt og einhverjar breytingar kunni að vera í gangi hér (sjá t.d. Strahan 2009a,b, 2011). Til að skoða þetta getum við borið saman dóma málnotenda um eftirfarandi dæmi úr íslensku og færeysku, en þau mynda nokkuð sambærileg pör:

- (10) a. *Þú mátt ekki reyna svona við strákana.* (ísl)
Gunnar fer að halda að þú elskir **sig**.
b. *Ert tú góður við Mariu?* (fær)
Hon sigur, at tú elskar **seg**.

⁸ Eins og yfirlesari bendir á sést þetta líka vel ef leitað er með *Google* að strengjunum *sem hefur verið/sem verið hefur* í íslensku og *sum hefur verið/sum verið hefur* á færeysku. Þar er gerðin án stílfærslu (fyrri gerðin) rúmlega þrisvar sinnum algengari en stílfærslugerðin í íslensku en gerðin án stílfærslu er meira en hundrað sinnum algengari en stílfærslugerðin í færeysku.

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

- c. *Þú verður að hætta að senda þessi skilaboð.* (ísl)
Rúna fer að halda að þú elskir **hana**. [hana = Rúnu]
- d. *Per var ofta sera óreinur við Annusa familju.* (fær)
Anna heldur, at hann hatar **hana**. [hana = Annu]
- e. *Ég veit að það verður skemmtilegt í afmælinu.* (ísl)
Jói kemur ef þú býður **sér**.
- f. *Ólavur elskar fólk, sum smílist nógv.* (fær)
Hann elskar Mariu, tá ið hon smílist til **seg**. [seg = Ólav]

Tafla 7 sýnir helstu niðurstöður úr þessum samanburði. Þar eru a og b dæmi um langdræga afturbeygingu af því tagi sem oft hefur verið lýst í umfjöllun um færeysku og íslensku, c og d eru samsvarandi dæmi með persónufornöfnum. Síðan eru e og f dæmi þar sem ekki var búist við því að langdræg afturbeygð fornöfn gætu gengið, þ.e. við áttum von á að þau fengju mjög neikvæða dóma. Ástæðan er sú að þar er um atvikssetningar að ræða og yfirleitt hefur verið talið að langdræg afturbeyging gengi ekki í slíkum dæmum:

Dæmi	Aldurshópar				Allir
	< 20	20–39	40–59	60+	
a. Gunnar fer að halda að þú elskir sig .	45,8	48,6	42,3	42,1	44,8
b. Hon sigur, at tú elskar seg .	35,8	36,7	36,1	52,0	38,7
c. Rúna fer að halda að þú elskir hana . [hana = Rúnu]	75,6	81,8	85,7	87,3	82,3
d. Anna heldur, at hann hatar hana . [hana = Annu]	88,5	84,0	75,5	70,6	79,9
e. Jói kemur ef þú býður sér .	10,0	2,2	0,6	1,8	3,9
f. Hann elskar Mariu, tá ið hon smílist til seg . [seg = Ólav]	25,3	17,3	11,2	12,1	16,6

Tafla 7: **Jákvætt mat** þátttakenda á setningum með afturbeygðu fornafni og persónufornafni í íslensku (N ≈ 710) og færeysku (N ≈ 330).

Þessi tafla sýnir m.a. eftirfarandi:

- Bæði Íslendingar og Færeyingar eru hrifnari af persónufornafni en afturbeygðu fornafni þar sem hvort tveggja ætti að geta gengið (þ.e. dæmi c og d fá betri dóma en a og b).

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

- Í íslensku könnuninni eru þeir eldri hrifnari en þeir yngri af persónufornafninu í þessu samhengi (c-dæmið) en í færeysku er þessu öfugt farið (d-dæmið).
- Hefðbundið langdrægt afturbeygt fornafn í færeysku fær besta dóma hjá þeim elstu (b-dæmið) en í íslensku er lítill munur á mati aldurshópanna á samsvarandi dæmi (a-dæmið).
- Í færeysku virðist langdræg afturbeyging vera að breiðast út til atvikssetninga (f-dæmið) en þess háttar þróun er ekki að sjá í íslensku nema þá smávegis hjá þeim yngstu (e-dæmið).

Eitt einkennið á yfirlitsrannsóknnum af þessu tagi er að þær geta gefið vísbendingar um atriði sem þarf að skoða betur. Ef litið er á b-dæmið í *töflu 7* sést t.d. að það fær lakari dóma hjá færeysku þátttakendunum en samsvarandi dæmi í íslensku (a-dæmið) nema hjá elsta aldurshópnum. Í yngri aldurshópnum þrem telur aðeins um þriðjungur að dæmið sé eðlilegt mál. Þetta kemur nokkuð á óvart miðað við það sem venjulega er sagt um langdræga afturbeygingu í færeyskum mállýsingum svo þetta kallar á skýringu. Ein skýringin gæti verið sú að frumlagið í aukasetningunni er í 2. persónu (*tú*). Það er nefnilega þekkt að fornöfn fyrstu og annarrar persónu geta haft truflandi áhrif á langdræga afturbeygingu í ýmsum málum, t.d. kínversku og kóresku (sjá t.d. Huang og Tang 1991, Kim 2004). Þetta mætti kalla **hömlu** (e. *blocking effect*) **fyrstu og annarrar persónu**. Hvort hún kemur fram í færeysku má prófa með því að bera eftirfarandi dæmi saman:

- (11) a. *Ert tú góður við Mariu?*
Hon sigur, at **tú** elskar **seg**.
- b. *Er Hanus góður við Lenu?*
Hon sigur, at **hann** elskar **seg**. [seg = Lenu]

Í a-dæminu er frumlag aukasetningarinnar *tú* (2. persóna) og fer á milli afturbeygða fornafnsins *seg* og undanfarans *hann*. Í b-dæminu er það frumlag aukasetningarinnar *hann* (3. persóna) sem fer á milli afturbeygða fornafnsins *seg* og undanfarans *hon*. Ef svipaðar reglur um langdræga afturbeygingu gilda í máli einhverra Færeyinga og í kínversku og kóresku, þ.e. ef persónuhamlan er virk, ætti b-dæmið að fá betri dóma. *Tafla 8* sýnir að sú spá reynist rétt (sjá líka Strahan 2009a,b, 2011). Allir aldurshópar kunna betur að meta b-dæmið, en reyndar er meiri munur á aldurshópnum í dómum um b-dæmið en a-dæmið og fylgni við aldur er mjög vel marktæk tölfræðilega ($p = 0,004$):

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Dæmi	Aldurshópar				r	p	N
	< 20	20–39	40–59	60+			
a. Hon sigur, at tú elskar seg .	35,8	36,7	36,1	52,0	-.043	.450	318
b. Hon sigur, at hann elskar seg . [seg = Lenu]	60,6	73,3	77,5	81,2	-.161	.004	313

Tafla 8: **Jákvætt mat** færeyskra þáttakenda á tveim setningum með langdrægri afturbeygingu.

Frá sjónarmiði þeirra sem hafa áhuga á því sem er líkt og ólíkt með tungumálum er áhugavert að færeyska skuli líkjast kínversku og kóresku að þessu leyti því þar getur ekki verið um nein austurlensk áhrif á færeysku að ræða. Þetta er bara eitt dæmi af mörgum um það að býsna lík setningafræðileg fyrirbæri geta fundist í alls óskyldum tungumálum. Þetta kemur þeim ekki á óvart sem líta svo á að öll tungumál lúti ákveðnum meginreglum eða lögmálum sem segja fyrir um það hvað getur komið fyrir í mannlegum málum og hvað ekki (þessi lögmál eru oft nefnd algildismálfræði, e. *Universal Grammar*). Ef menn eru hins vegar þeirrar skoðunar að líkindi með einstökum tungumálum hljóti fyrst og fremst að stafa af skyldleika eða áhrifum eins máls á annað hljóta dæmi af þessu tagi að vekja nokkra furðu.

Forsetningin hjá til að tákna eign

Alkunna er að forsetningin *hjá* er mikið notuð í færeysku til að tákna eign, svo sem í eftirfarandi dæmum (sjá t.d. Höskuld o.fl. 2012: 62, 123 o.v.):

- (12) a. **Teldan hjá** Turið riggar ikki.
 b. **Húsini hjá** mær eru gomul.
 c. **Kettlingurinn hjá kettuni hjá** mær er sera vakur.

Það eru þó einhver takmörk fyrir þessu. Þannig munu Færeyingar yfirleitt telja dæmi (13a) hér á eftir óeðlilegt mál því í færeysku virðist *hjá* yfirleitt ekki vera notað um svonefnda óaðskiljanlega eign (e. *inalienable possession*) eins og líkamshluta. Í málfræðihandbók Höskuldar o.fl. (2012: 123) er líka sagt að setningar á borð við (13b) séu ótækar. Ýmsir hafa þó bent á að þeir séu ekki sammála þeim dómi svo þess vegna er hér sett spurningarmerki við það dæmi (en ekki * eins og í handbókinni). Á Netinu má líka finna dæmi eins og (13c) svo líklega eru ekki allir Færeyingar sammála um notkunarsvið forsetningarinnar *hjá* í þessu samhengi:

- (13) a. ***Halin hjá** kúnni var gravskitin.
 b. ?**Mamman hjá** mær er úr Íslandi.

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

- c. Hví kunnu eg og **mamman hjá soninum hjá mær** ekki hava deildan foreldrarætt?

Í íslensku má líka finna ýmis dæmi með *hjá* í eignarmerkingu þótt notkunarviðið sé örugglega þrengra en í færeysku. Nokkur dæmi má sjá í (14) (spurningarmerki og stjórnur tákna mat höfundar, en það getur þó verið nokkuð mismunandi eftir samhengi eins og yfirlesari bendir á; sjá líka umræðu hjá Einar Frey Sigurðssyni 2006):

- (14) a. **Tölvvan hjá** Maríu er í ólagi.
 b. **?Húsið hjá** mér er gamalt.
 c. ***Mamman hjá** mér er færeysk.

Við höfðum hins vegar grun um að notkunarvið *hjá* í eignarmerkingu kynni að vera að víkka bæði í færeysku og íslensku svo það var kannað í tilbrigðarannsóknunum okkar.

Lítum fyrst á færeysku. Þar voru þátttakendur fyrst beðnir að meta dæmin í (15) til þess að skoða hve stórt hlutfall þátttakenda væri ósammála áður nefndu mati í málfræðihandbók Höskuldur o.fl. á dæmum þar sem *hjá* er notað með skyldleikaorðum:

- (15) a. *Maria hefur skrivað eitt bræv fyrir mammu sína.*
Mamman hjá henni dugir ekki at skriva.
 b. *Eg dugi væl íslenskt.*
Mamman hjá mær er úr Íslandi.

Í *töflu 9* er sýnt hve hátt hlutfall þátttakenda í hverjum aldursflokki taldi þessar setningar eðlilegt mál:

	Dæmi	Aldurshópar				r	p	N
		< 20	20–39	40–59	60+			
a.	Mamman hjá henni dugir ekki at skriva.	84,0	81,1	60,6	67,4	.202	.000	313
b.	Mamman hjá mær er úr Íslandi.	78,3	67,8	48,6	59,2	.226	.000	317

Tafla 9: Jákvaett mat þátttakenda á tveim dæmum með hjá í eignarmerkingu í færeysku.

Hér er greinilegt að verulegur meirihluti þátttakenda í yngri aldurshópunum tveim telur þessar setningar eðlilegt mál en skoðanir eru skiptar í eldri hópunum. Þótt

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

fylgni dómanna við aldur sé tiltölulega veik (r vel innan við 0.300) er hún mjög vel marktæk frá tölfræðilegu sjónarmiði ($p < 0,001$).

Til að kanna notkun *hjá* með orðum sem tákna líkamshluta voru þátttakendur beðnir að velja á milli kosta í eftirfarandi dæmum:

- (16) a. *Eg traðkaði skeivt í gjár.*
Fóturin á mær / hjá mær er sera hovin.
 b. *Lítla dóttir Hanus er so söt.*
Eyguni í henni / hjá henni / á henni eru blá.

Hér naut *hjá* líka mestrar hylli *hjá* yngsta aldurshópnum eins og sjá má af *töflu 10*:

Dæmi	val á milli kosta	Aldurshópar				r	p	N
		< 20	20–39	40–59	60+			
a. Fóturin á mær / hjá mær er sera hovin.	á mær hjá mær báðir kostir	7,7 84,6 7,7	13,5 68,5 18,0	30,6 55,6 13,9	31,2 54,2 14,6	-.278	.000	313
b. Eyguni í henni / hjá henni á henni eru blá.	í henni hjá henni á henni	8,7 63,1 11,7	3,4 59,1 13,6	4,3 45,7 30,0	8,9 37,8 48,9			

Tafla 10: Val á milli mismunandi forsetningarliða í eignarmerkingu í færeysku.

Þessar niðurstöður benda til þess að forsetningin *hjá* í eignarmerkingu sé í sókn í færeysku.⁹ Hér kemur íslenskum málnotanda líka á óvart að fleiri Færeyingar skuli velja *eyguni á henni* en *eyguni hjá henni*.

En hvernig skyldi þetta líta út í íslensku? Til að kanna það voru eftirtalin dæmi borin undir dóm þátttakenda í íslenska tilbrigðaverkefningu:

- (17) a. *Grímur er góður rithöfundur.*
 Nýja **bókin hjá** honum er alveg frábær.

⁹ Stundum getur munur á máli aldurshópa stafað af því sem hefur verið nefnt aldursbinding á íslensku (e. *age grading*, sjá t.d. umræðu hjá Höskuldi Þráinssyni, Ástu Svavarsdóttur o.fl. 2013). Með því er þá átt við fyrirbæri sem finnast í máli einstaklinga á tilteknu aldurskeiði en ekki öðrum. Algengustu dæmin um þetta eru atriði sem einkenna mál unglinga en eldast síðan af þeim. Tölurnar í undanfarandi töflum passa ekki við slíka túlkun vegna þess að því yngri sem þátttakendur eru, því jákvæðari eru þeir gagnvart notkun *hjá* í eignarmerkingu í ýmsum samböndum. Yngsti aldurshópurinn sker sig ekki verulega úr þar fremur en aðrir aldurshópar.

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

- b. *Ási fékk blöðrur á tærnar í fjallgöngunni.*
Gönguskórnir hjá honum voru of þröngir.
- c. *Sumir apar geta leyst flóknar þrautir.*
Greindin hjá þeim er ótrúleg.
- d. *Ella fór til læknis í gær.*
Læknirinn tók mynd af **lungunum hjá** henni.
- e. *Magnús ætlar í lýtaaðgerð.*
Nefið hjá honum er svo rosalega stórt.
- f. *Guðrún er sorgmædd.*
Hundurinn hjá henni dó á dýraspítalanum í gær.
- g. *Páll er ekki vinsæll í skólanum.*
Eini **vinurinn hjá** honum er fjórum árum yngri en hann.
- h. *Sigurjón má ekki horfa á sjónvarpið eftir 10 á kvöldin.*
Mamman hjá honum bannar honum það.

Hér kennir ýmissa grasa, enda var ætlunin að skoða hvaða hömlur væru á notkun *hjá* í þessari merkingu og hvort þær kynnu að vera að breytast. Yfirlit yfir jákvætt mat þátttakenda í ólíkum aldurshópum er sýnt í *töflu 11*:

	Dæmi	Aldurshópar				r	p	N
		9. b.	20–25	40–45	65–70			
a.	Nýja bókin hjá honum er alveg frábær.	58,1	58,7	51,3	45,2	.108	.003	767
b.	Gönguskórnir hjá honum voru of þröngir.	52,5	42,9	34,2	25,7	.207	.000	765
c.	Greindin hjá þeim er ótrúleg.	61,7	62,2	71,9	76,8	-	.000	766
d.	Læknirinn tók mynd af lungunum hjá henni.	34,6	20,3	15,1	8,0	.243	.000	770
e.	Nefið hjá honum er svo rosalega stórt.	44,1	19,2	10,4	11,5	.318	.000	768
f.	Hundurinn hjá henni dó á dýraspítalanum í gær.	45,1	22,8	20,1	17,6	.179	.000	760
g.	Eini vinurinn hjá honum er fjórum árum yngri en hann.	27,0	9,2	4,7	5,7	.202	.000	766
h.	Mamman hjá honum bannar honum það.	10,3	1,5	0,5	4,0	.114	.002	767

Tafla 11: Jákvætt mat á ýmsum íslenskum dæmum með *hjá* í eignarmerkingu.

Hér er alls staðar tölfræðilega marktækur munur á mati þátttakendanna og hann er í öllum tilvikum nema einu á þá leið að þeir yngstu kunna best að meta dæmin.

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

Aðeins c-dæmið sker sig úr að þessu leyti, hvernig sem á því stendur (varla getur ástæðan verið sú að *greind* sé ókunnuglegt orð fyrir yngri aldurshópana og geri setninguna vafasama fyrir þeim).

Niðurstöðurnar sem koma fram í *töflum 9–11* sýna því að notkun forsetningarinnar *hjá* í eignarmerkingu fer vaxandi bæði í færeysku og íslensku. Hún er þó ennþá mun almennari í færeysku en íslensku eins og t.d. má sjá af því að næstum allir íslensku þátttakendurnir (nema 10% úr yngsta aldurshópnum) hafna því að nota *hjá* með skyldleikaorðinu *mamma* en hlutfallið var mun hærra í færeysku, einkum í yngri aldurshópnum (sjá *töflu 9*).

Yfirlit yfir niðurstöðurnar

Við getum nú dregið saman helstu niðurstöður um þau tilbrigði sem hér voru til skoðunar:

- (18) a. „Íslenska orðaröðin“ (V-2) í aukasetningum fær almennt betri dóma í færeysku en oft hefur verið talið þótt V-3 orðaröðin sé þar sjálfgefin, ólíkt íslensku. Þetta er reyndar í samræmi við niðurstöður úr ýmsum nýlegum rannsóknum.
- b. Íslenska og færeyska fara að sumu leyti ólíkar leiðir í því að samræma andlagsfall. Hjá sögnum sem geta ýmist tekið með sér þolfall eða þágufall er þágufallið í sókn í íslensku ef sagnirnar fela í sér hreyfingu andlagsins. Þess háttar alhæfingar gætir ekki í færeysku. Þar virðist þolfall á andlagi sækja á þar sem hvort tveggja kemur til greina nema þegar um er að ræða sagnir sem fela í sér aðstoð, svo sem *leiðbeina*.
- c. Stílfærsla er almennt vinsælli í íslensku en í færeysku, einkum hjá eldri aldurshópnum. Í íslensku eru yngri aldurshóparnir yfirleitt tregari til að samþykkja stílfærslu en þeir eldri en í færeysku er lítil munur á aldurshópnum að þessu leyti.
- d. Bæði Íslendingar og Færeyingar samþykkja setningar með langdrægri afturbeygingu. Hún er þó ekki eins vinsæl og e.t.v. hefði mátt búast við og margir eru hrifnari af persónufornafni en langdrægu afturbeygðu fornafrni þar sem um tvennt er að velja, bæði í íslensku og færeysku. Hins vegar gætir tilhneigingar til þess meðal yngri Færeyinga að nota langdrægt afturbeygt fornafrn í atvikssetningum og tilvísunarsetningum, en það er nýjung sem ekki virðist hafa náð neinni fótfestu í íslensku. Auk þess má sjá merki um svokallaða persónuhömlu í færeysku, þ.e. að fornafrn annarrar (og þá væntanlega líka fyrstu) persónu geti truflað langdræga afturbeygingu. Slíkt er þekkt úr Asímálum til dæmis en virðist ekki gæta á sama hátt í íslensku.
- e. Notkun *hjá* til að tákna eign virðist vera í sókn í íslensku þótt hún sé ekki orðin eins almenn og í færeysku. Í færeysku virðist þessi notkun enn vera

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

að breiðast út, ef marka má það að yngri þátttakendur í Færeyjum gátu notað *hjá* með ýmsum orðum þar sem þeir eldri voru tregir til þess, t.d. skyldleikaorðum eins og *mamma*.

Sumt af þessum niðurstöðum staðfestir það sem við höfðum grun um áður, en í nokkrum tilvikum komu þær á óvart, eins og bent hefur verið á hér framfar.

Lokaorð

Í íslensku og færeysku tilbrigðaverkefnunum voru mun fleiri atriði skoðuð en hér hefur verið sagt frá, eins og áður var nefnt. Verkefnin hafa aukið þekkingu okkar á íslensku og færeysku setningagerð og líka skilning okkar á því hvernig ólík tilbrigði á sama sviði geta lifað um lengri eða skemmri tíma innan tiltekins tungumáls og hvernig eitt afbrigði getur sótt fram á kostnað annars. Það varpar áhugaverðu ljósi á eðli málbreytinga og framgang. Íslenska og færeyska eru auðvitað náskyld mál og þess vegna er við því að búast að margt í setningagerð málanna sé mjög líkt. Hins vegar hefur ekki verið svo mikill samgangur milli Íslendinga og Færeyinga að líklegt megi telja að annað málið hafi haft veruleg áhrif á þróun hins. Þess vegna er sérstaklega áhugavert að bera saman þá þróun í setningagerð sem hefur orðið eða er að verða í málunum tveim. Með hliðsjón af því sem hefur verið rakið í þessari grein má nefna þetta:

- Við finnum oft **svipuð tilbrigði** í setningagerð málanna (t.d. tilbrigði í andlagsfalli, tilbrigði í verkaskiptingu persónufornafna og afturbeygðra fornafna).
- Oftast er **verulegur munur** á tungumálunum að því er varðar „vinsældir“ eða útbreiðslu ákveðinna tilbrigða (sbr. V3-röð í aukasetningum, þágufall á andlagi, stílfærsla, *hjá* til að tákna eign).
- Stundum hefur þróunin líka gengið í **ólíkar áttir** (útbreiðsla þolfalls á andlagi á kostnað þágufalls í færeysku en ákveðin „sérhæfing“ þágufalls á andlagi í íslensku; persónuhamlan í langdrægri afturbeygingu í færeysku).
- Stundum virðist þróunin stefna í **sömu átt** en þá er hún kannski komin lengra í færeysku (sbr. „útvíkkun“ notkunarviðs *hjá* í eignarmerkingu).

Hér má sem sé bæði sjá dæmi um hliðstæða (en samt sjálfstæða) þróun en líka merki um gagnstæða eða ólíka þróun. Hvort tveggja er áhugavert fyrir þá sem vilja velja fyrir sér eðli málbreytinga. Sumir málfræðingar hafa nefnilega tilhneigingu til þess að líta svo á að málbreytingar hljóti í flestum tilvikum að stafa af áhrifum eins máls á annað. Ef þróun í einu máli stefni í sömu átt og þróun í nágrennamáli sé langlíklegast að um sé að ræða máláhrif. Samkvæmt því ætti t.d. vaxandi útbreiðsla *hjá* í eignarmerkingu í íslensku að stafa af færeyskum áhrifum. Það getur þó varla talist líklegt. Enn ólíklegra verður að telja að uppkoma persónuhömlunnar á

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

langdrægri afturbeygingu í færeysku geti verið til komin vegna áhrifa frá kóresku eða kínversku. Ekki verður heldur séð að sú merkingarlega sérhæfing sem finna má í þróun þágufalls sem andlagsfalls í íslensku geti stafað af áhrifum frá einhverju nágrannamáli því þar er þágufall ýmist horfið eða á undanhaldi sem andlagsfall. Að þessu leyti má draga almenna lærdóma um tilbrigði og málbreytingar af þeim samanburði færeysku og íslensku sem hér hefur verið sagt frá.

HEIMILDIR

- Ásgrímur Angantýsson. 2011. *The Syntax of Embedded Clauses in Icelandic and Related Languages*. Doktorsritgerð, Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Barnes, Michael P. 1986. Reflexivisation in Faroese: A Preliminary Survey. *Arkiv for nordisk filologi* 101: 95–126. [Einnig hjá Barnes 2001.]
- Barnes, Michael P. 2001. *Faroese Language Studies*. Studia Nordica 5. Novus, Osló.
- Barnes, Michael P., og Eivind Weyhe. 1994. Faroese. Ekkehard König og Johan van der Auwera (ritstj.): *The Germanic Languages*, bls. 190–218. Routledge, London.
- Bentzen, Kristine, Piotr Garbacz, Caroline Heycock og Gunnar Hrafn Hrafnbjargarson. 2009. On Variation in Faroese Verb Placement. *Nordlyd* 36,2: 78–102. [*NORMS papers on Faroese*.]
- Einar Freyr Sigurðsson. 2006. *Tölván hjá mér er biluð*. Notkun forsetningarinnar hjá í eignarmerkingu. B.A.-ritgerð, Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Field, Andy. 2005. *Discovering Statistics Using SPSS*. 2. útgáfa. Sage Publications, London.
- Henriksen, Jeffrei. 2000. *Orðalagslæra*. Sprotin, Tórshavn.
- Heycock, Caroline, Antonella Sorace og Zakaris Svabo Hansen. 2010. V-to-I and V2 in Subordinate Clauses: An Investigation of Faroese in Relation to Icelandic and Danish. *Journal of Comparative Germanic Syntax* 13: 61–97.
- Heycock, Caroline, Antonella Sorace, Zakaris Svabo Hansen, Sten Vikner og Frances Wilson. 2012. Detecting the Late Stages of Syntactic Change: The Loss of V-to-T in Faroese. *Language* 88(3): 558–600.
- Heycock, Caroline, Antonella Sorace, Zakaris Svabo Hansen og Frances Wilson. 2013. Acquisition in Variation (and Vice Versa): V-to-T in Faroese Children. *Language Acquisition* 20(1): 5–22.
- Holmberg, Anders, og Christer Platzack. 1995. *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. Oxford University Press, Oxford.
- Huang, C.T. James, og C.C. Jane Tang. 1991. The Local Nature of the Long-Distance Reflexive in Chinese. Jan Koster og Eric Reuland (ritstj.): *Long-Distance Anaphora*, bls. 263–282. Cambridge University Press, Cambridge.

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

- Höskuldur Þráinsson. 2001. Syntactic Theory for Faroese and Faroese for Syntactic Theory. Kurt Braunmüller og Jógvan í Lon Jacobsen (ritstj.): *Moderne lingvistiske teorier og færøsk*, bls. 89–124. Novus, Osló.
- Höskuldur Þráinsson. 2005. *Setningar. Handbók um setningafræði*. Íslensk tunga III. Ritstjóri og aðalhöfundur Höskuldur Þráinsson. Meðhöfundar Eiríkur Rögnvaldsson, Jóhannes Gísli Jónsson, Sigríður Magnúsdóttir, Sigríður Sigurjónsdóttir, Þórunn Blöndal. Almenna bókafélagið, Reykjavík.
- Höskuldur Þráinsson, Ásgrímur Angantýsson, Einar Freyr Sigurðsson, Sigrún Steingrímsdóttir og Þórhallur Eypórsson. 2013. Efnissöfnun og aðferðafræði. Höskuldur Þráinsson o.fl. (ritstj.) 2013, bls. 19–68.
- Höskuldur Þráinsson, Ásta Svavarsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Jóhannes Gísli Jónsson, Sigríður Sigurjónsdóttir og Þórunn Blöndal. 2013. Hvert stefnir í íslenskri setningagerð? Um samtímalegar kannanir og málbreytingar. *Íslenskt mál* 35: 57–127.
- Höskuldur Þráinsson, Þórhallur Eypórsson, Ásta Svavarsdóttir og Þórunn Blöndal. 2014. Fallmörkun. Höskuldur Þráinsson, Ásgrímur Angantýsson og Einar Freyr Sigurðsson (ritstj.) 2014.
- Höskuldur Þráinsson, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen og Zakaris Svabo Hansen. 2012. *Faroese – An Overview and Reference Grammar*. 2. útg. Fróðskapur, Tórshavn, og Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík. [Fyrst útg. 2004 hjá Føroya Fróðskaparfelagi, Tórshavn.]
- Höskuldur Þráinsson, Ásgrímur Angantýsson og Einar Freyr Sigurðsson (ritstj.). 2013. *Tilbrigði í íslenskri setningagerð*. I. Markmið, aðferðir og efniviður. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Höskuldur Þráinsson, Ásgrímur Angantýsson og Einar Freyr Sigurðsson (ritstj.). 2014. *Tilbrigði í íslenskri setningagerð*. II. Helstu niðurstöður – Tölfræðilegt yfirlit. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Jonas, Dianne. 1996. Clause Structure, Expletives and Verb Movement. Werner Abraham, Samuel D. Epstein, Höskuldur Þráinsson og C. Jan-Wouter Zwart (ritstj.): *Minimal Ideas*, bls. 167–188. John Benjamins, Amsterdam.
- Jóhanna Barðdal. 2001. *Case in Icelandic – A Synchronic, Diachronic and Comparative Approach*. Doktorsritgerð, Lundarháskóla, Lundi.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 1991. Stylistic Fronting in Icelandic. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 48: 1–44.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 2005. Merkingarhlutverk, rökliðir og fallmörkun. *Setningar. Handbók um setningafræði*, bls. 350–409. Íslensk tunga III. Ritstjóri og aðalhöfundur Höskuldur Þráinsson. Almenna bókafélagið, Reykjavík.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 2009. Verb Classes and Dative Objects in Insular Scandinavian. Jóhanna Barðdal og Shobhana Chelliah (ritstj.): *The Role of*

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

- Semantic, Pragmatic and Discourse Factors in the Development of Case*, bls. 203–224. John Benjamins, Amsterdam.
- Kim, Soo-Yeon. 2004. A Language Typology in Anaphoric Dependency: Evidence from Chinese, English, Japanese, Icelandic and Korean. *Journal of Universal Language* 5: 37–73.
- Maling, Joan. 1980. Inversion in Embedded Clauses in Modern Icelandic. *Íslenskt mál* 2: 175–193.
- Maling, Joan. 2002. Það rignir þágufalli á Íslandi. Verbs with Dative Objects in Icelandic. *Íslenskt mál* 24: 31–105.
- Petersen, Hjalmar P. 2000. IP or TP in Modern Faroese. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 66: 75–83.
- Strahan, Tania E. 2009a. Faroese Long-Distance Reflexives Face off Against Icelandic Long-Distance Reflexives. *Nordlyd* 36(2): 114–141. (*NORMS Papers on Faroese*.)
- Strahan, Tania E. 2009b. Outside-in Binding of Reflexives in Insular Scandinavian. Miriam Butt og Tracy Holloway King (ritstj.): *Proceedings of LFG09*, bls. 541–561. CSLI Publications, Stanford. [Aðgengilegt á Netinu á <http://csli-publications.stanford.edu/LFG/14/papers/lfg09strahan.pdf>.]
- Strahan, Tania E. 2011. Antecedent-based Approach to Binding in Icelandic and Faroese. *Nordlyd* 37: 151–166.
- Vikner, Sten. 1995. *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. Oxford University Press, Oxford.

SUMMARY

This paper describes some of the results of two related research projects studying syntactic variation in Icelandic and Faroese. The variants discussed in this paper are the following:

- **Word order in embedded clauses.** The Icelandic order finite verb – adverb turned out to be more commonly accepted in Faroese than often assumed.
- **Object case.** There is tendency to generalize the dative on objects denoting (moving) themes in Icelandic but not in Faroese, where the accusative has gained ground. But the dative seems robust in Faroese on the objects of verbs of helping or assisting.
- **Stylistic fronting.** This construction is more generally accepted in Icelandic than Faroese, especially by older speakers.
- **Long-distance reflexives.** They are accepted in both languages, although there is some evidence of a “blocking effect” (blocking or intervention of

HÖSKULDUR ÞRÁINSSON

second-person pronouns) in Faroese, as in some Asian languages. But there is also some evidence for extension of long-distance reflexivization in Faroese, namely in adverbial and relative clauses. This is not acceptable in Icelandic.

- **The preposition *hjá* ‘at, with, by’ denoting possession.** The use of this preposition seems to be developing into a default possessive marker in Faroese and there is some evidence that a similar development is beginning in Icelandic.

As can be seen by this overview, the development is in some instances heading in different directions (different ways of generalizing object case, different development in long distance reflexives) but sometimes in the same direction, with Faroese leading the way (development of the preposition *hjá* as a possessive marker). Many more instances of variation were studied in the research projects reported on here and the results shed light on the nature of variation and syntactic change.

ÚTDRÁTTUR

Í þessar grein er sagt frá nokkrum niðurstöðum úr tveim tengdum rannsóknarverkefnum þar sem tilbrigði í íslenskri og færeyskri setningagerð voru til skoðunar. Fjallað er um eftirtalin tilbrigði í málunum tveim:

- **Orðaröð í aukasetningum.** Íslenska röðin „persónubeygð sögn á undan atviksorði“ reyndist oftast talin eðlilegt mál í færeysku en oft er gert ráð fyrir í lýsingum á færeyskri setningagerð.
- **Andlagsfall.** Í íslensku gætir tilhneigingar til þess að alhæfa þágufall á andlagi sem vísar til svokallaðs þema, einkum ef um er að ræða einhverja hluti sem hreyfast eða eru hreyfðir, en samsvarandi tilhneigingar gætir ekki í færeysku. Þar sækir þolfallið frekar fram á kostnað þágufallsins. Þágufall stendur þó sterkt í færeysku þegar um er að ræða fall á andlagi sagna sem merkir ‘hjálpa’ eða hafa skylda merkingu.
- **Stílfærsla.** Hún virðist almennari í íslensku en færeysku, einkum meðal fólks af eldri kynslóðinni.
- **Langdræg afturbeyging.** Svonefnd langdræg afturbeygð fornöfn eru oft eðlileg í báðum málum. Í færeysku má þó finna nokkur merki um að fornöfn annarrar persónu trúfli langdræga afturbeygingu, líkt og í kínversku til dæmis. Á hinn bóginn virðist tilhneiging til að samþykkja langdræga afturbeygingu í færeyskum tilvísunarsetningum og atvikssetningum í tilvikum þar sem hún getur ekki gengið í íslensku.

TILBRIGÐI Í FÆREYSKRI OG ÍSLENSKRI SETNINGAGERÐ

- **Forsetningin *hjá* í eignarmerkingu.** Notkun þessarar forsetningar er á góðri leið með að verða almenn eða sjálfgefin sem eignartáknun í færeysku. Sama forsetning virðist líka vera að sækja í sig veðrið í því hlutverki í íslensku þótt þróunin sé komin mun skemmra á veg þar.

Eins og þetta yfirlit sýnir stefnir þróun þessara tveggja mála stundum í ólíkar áttir (ólík þróun andlagsfalls, mismunandi þróun langdrægrar afturbeygingar) en stundum í sömu átt. Þegar þróunin er svipuð er hún stundum komin lengra í færeysku (sbr. notkun forsetningarinnar *hjá* til að tákna eign). — Mörg fleiri tilbrigði voru skoðuð í þeim rannsóknarverkefnum sem hér er sagt frá og þróun þeirra, og samanburður málanna, varpar oft áhugaverðu ljósi á eðli tilbrigða og setningafræðilegra breytinga almennt.

VIÐAUKI

Færeyski skýringartextinn sem var lesinn fyrir þátttakendur í yfirlitskönnunum.

Til luttakaran (umsjónarfólkið lesur hendan tekst fyri luttakarunum):

Føroyskt mál er fjølbroyttari enn vit geva okkum far um. Málið nú á døgum er ikki eins og forn málið, fólk hava ymiskan framburð treytað av hvar í landinum tey búgva, ung fólk tosa øðrvísi enn ommur og abbar teirra o.s.fr. Ofta eru tveir ella fleiri móguleikar at velja millum tá ein tosar. T.d. kunnu helst øll siga **Húsini hjá honum** *lógu eitt sindur avsíðis*, ella **Hús hansara** *lógu eitt sindur avsíðis*. Í øðrum førum er bert ein móguleiki. T.d. ber ikki til at siga **hús hjá honum**, tað má vera **húsini hjá honum**. Hin vegin er natúrligt at siga **hús hansara**, men ónatúrligt ella ómøguligt at siga **húsini hansara**.

Endamálið við hesi kanning er at hyggja at ymiskum tilbrigdum í setningagerð, at kanna hvussu útbreiðslan av teimum er og um munir eru landafrøðiliga og eftir aldri. Leggið til merkis at:

- Kannað verður ikki hvat fólk hava **lært** um málbrúk í skúlanum ella aðrastaðni, men bert hvat tey **halda seg** siga ella høvdu **kunnað** sagt.
- Ætlanin er heldur ikki at savna vitan um, hvat fólk hava lært er góður **stíllur** ella hóskar seg best tá ein **skrivar**. Mong hava kanska lært, at ein eigur at skriva *Tveir áskoðarar finga skaða* heldur enn *Tveir áskoðarar komu til skaða*, men kanningin snýr seg ikki um hetta.
- Í hesi kanning verður dentur lagdur á **talumál**.

Leggið at enda til merkis, at nøvn á luttakarum ikki verða nýtt í tí, ið kunngjørt verður um kanningina. Tey verða bert goymd á serstökum blaði, til tess at lætt skal vera at koma í samband við luttakararnar um onkrir spurningar stínga seg upp seinni.